

De geschiedenis verdraaid

In onze lessen besteden wij aandacht aan historische beeldvorming. We laten zien dat het in ons vak niet alleen draait om hoe de historicus op basis van zorgvuldig bronnenonderzoek het verleden reconstrueert, maar ook hoe politici met het verleden van hun land aan de haal gaan door het naar eigen smaak te kneden in een ideologisch narratief. Hoe zetten regeringsleiders de geschiedenis van hun land in voor politieke doeleinden? Historicus Ivo van de Wijdeven laat zien hoe leiders in Rusland, Polen, Turkije, China en zelfs het Verenigd Koninkrijk de geschiedenis verdraaien om hun machtspositie te versterken. ‘Mensen als Poetin, Orbán en de Poolse leider Kaczyński [...] houden de bevolking de geschiedenis, die gouden tijd die achter ons ligt, voor als een soort spiegel. We kunnen weer terug daarnaartoe, als je maar op mij stemt. Dan zal ik zorgen dat de oude glorie, de normen en waarden en het gelovige karakter weer in ere worden hersteld [...]. Geschiedenis is heel flexibel en lenig. Die kun je telkens opnieuw bijbuigen.’ (Uit een interview met Van de Wijdeven in *Trouw*, 6 oktober 2022.) In Rusland bestaat er een historische staatscanon. Poetin baseert er zijn speeches op. Dat is het frame van een natie met een bijzondere lotsbestemming, die in de loop der eeuwen – van ooit de Mongolen, tot nu het Westen – steeds door vijanden van buitenaf is vernederd en gekortwiek, elke keer herwon zij echter haar kracht. Vanuit deze canon zijn schoolboeken onder handen genomen, oude monumenten van nieuwe teksten voorzien en feestdagen en herdenkingsplechtigheden ingevoerd die een eendimensionale versie van Ruslands verleden tonen. Geschiedenis is niet een ‘discussie zonder einde’, maar een handvat om de bevolking te disciplineren en te muilkorven. Als voorbeeld noemt Van de Wijdeven het educatieve Patriot Park, een uurtje rijden van Moskou. Op het terrein van dit oorlogsmuseum staat een gloednieuwe kathedraal als eerbetoon aan de strijdkrachten, in 2020 ingewijd door de beruchte patriarch Kirill, met Poetin aan zijn zijde. Het kolossale, veldgroene gedrocht zit vol verwijzingen, zoals de hoogte van de klokkentoren: 75 meter,

want de inwijding was exact 75 jaar na het behalen van de eindoverwinning in de Grote Vaderlandse Oorlog. Hier zie je hoe het orthodoxe geloof is gekoppeld aan deze oorlog en is overgoten met een fikse scheut nationalisme. De cultus van de Grote Vaderlandse Oorlog vormt een nieuwe staatsgodsdienst. Er is nog veel meer. In 23 steden verzezen hippe multimediacomplexen met de naam ‘Rusland – Mijn geschiedenis’, waarin jongeren de duizendjarige geschiedenis komen aanschouwen in een mix van krijgsdaden, godsgeloof en nationalisme. Wie geloof hecht aan het verwrongen geschiedbeeld van Poetin, kan de in 2022 ontketende oorlog tegen Oekraïne zien als dé manier om de zogenaamde historische eenheid met moedertje Rusland te herstellen. In Polen is iets soortgelijks aan de gang. Onder invloed van partijleider Kaczyński, van de conservatief-nationalistische regeringspartij PiS, wordt de Poolse geschiedenis ontdaan van alle nuances. Wat overblijft is het verhaal van een volk van helden én slachtoffers: Polen als martelaar van Europa, dat zich met doodsverachting verzette tegen de Duitse en Russische bezetters. Musea die dit benadrukken, krijgen ruime subsidies. Het nieuwe museum over de Tweede Wereldoorlog in Gdańsk (2017) kreeg binnen twee weken na de opening al een nieuwe directeur die, in lijn met de PiS-ideologie, uit de afsluitende film meteen de scènes uit andere oorlogen liet knippen. Het museum diende er immers niet toe om de Poolse bezoeker te laten nadenken over de gesel van de oorlog, maar om die klaar te stomen om het land gewapenderhand te verdedigen. De PiS-regering omarmt het begrip ‘Polak-Katolik’: Polen en de katholieke kerk zijn met elkaar vergroeid. Het patriottische verhaal waarin Polen pal staat voor het ware geloof dringt door in de lesprogramma’s op school en spreekt jongeren aan. Het door PiS gedomineerde Instituut voor Nationale Herinnering, ook wel het ‘Geheugenministerie’ genoemd, ziet toe op monumenten, musea, schoolboeken, documentaires en films. Het ontmantelt monumenten uit de Sovjettijd, maar zet ook de liberale oppositie in een kwaad daglicht.

De macht van het verleden.

Geschiedenis als politiek wapen.
Ivo van de Wijdeven (Spectrum,
Utrecht 2022), 320 blz., € 24,99

De tendens die Van de Wijdeven blootlegt in Rusland en Polen, ontwaart hij ook in het Turkije van Erdogan, de nieuwe sultan aan de Bosporus, en het China van Xi Jinping, die de keizertijd oprakelt. Erdogan trakteert zijn volk op ‘een giftige cocktail van nationalisme, islamisme en antiwesterse sentimenten’. Xi bestrijdt ‘historisch nihilisme’ en wil de zwarte bladzijden (zoals de miljoenen doden na de Grote Sprong Voorwaarts) het liefst uitwissen. In het Verenigd Koninkrijk sloeg de invloedrijke brexiteer Michael Gove op de trom van de glorie van het *British Empire*. Hij wilde ‘de vernieling van ons verleden’ rechtzetten, zoals hij de aandacht voor de zwarte bladzijden van het kolonialisme betitelde. Van de Wijdeven voert een groot aantal casussen op, ook het Hongarije van Orbán en de problemen tussen Albanië en Noord-Macedonië tipt hij aan. Overall worden critici die twijfelen aan de heldenverhalen weggezet als verrader of buitenlandse agent. Bij ons gebeurt eigenlijk het tegenovergestelde. Wie van ons durft er vandaag nog hoog op te geven van onze glansrijke Gouden Eeuw zonder de uitwassen van de slavenhandel te memoreren? Van de Wijdeven treedt weleens in herhaling, en zijn ambitie om de lezer in kort bestek de complete geschiedenis van genoemde landen voor te

schotelen, levert voor de kenners niet veel nieuws op. Hij verzuimt uitleg te geven bij begrippen als de Tanzimat-hervormingen in het Ottomaanse Rijk of de Bandung-conferentie van 1955. Niettemin reikt zijn boek ons bruikbaar gereedschap aan om de lessen rond historische beeldvorming nog meer inhoud te geven.

Jan van Oudheusden

De oorlog op Bali

De dekolonisatieoorlog in Indonesië heeft mij altijd enorm geïnteresseerd, maar van de leerlingen staat het vaak ver af. Dan loont het om een dergelijke geschiedenis aanschouwelijk en persoonlijk te maken aan de hand van belangrijke personen. Dit spreekt mij zo aan in de podcast *Oorlog in het Paradijs: De Strijd om Bali*, een vierdelige serie over de strijd om Bali in de dekolonisatieoorlog (1946-1949) aan de hand van vier prominente historische personen.

De serie is geschreven en ingesproken door Arco Gnocchi en Anne-Lot Hoek. Een fascinerend gegeven is dat de opa van Gnocchi een KNIL-militair was, wat de podcast ook een persoonlijk verhaal maakt.

De makers gebruiken in elke aflevering een andere persoon om de tijd en de ontwikkelingen te duiden en benaderen deze persoon vanuit meerdere perspectieven. De luisteraar krijgt zo een persoonlijke beeld van de oorlog en hoort over de verschillende belangen in het conflict.

In de eerste aflevering staat Ngurah Rai centraal, een Balinese vorstzoon en onafhankelijkheidsstrijder die door de Nederlanders werd getraind. Hij verzette zich tegen de Japanners maar koos in 1945 voor de onafhankelijkheidsstrijd. De prins en velen met hem maakten tijdens de *revolusi* gebruik van pencak silat, een Indonesische vechtkunst. Het bestaan hiervan was een publiek geheim en werd aangeleerd op scholen die achter gesloten deuren een nationalistische boodschap verkondigen. Deze eerste

aflevering gaat over de ontwikkelingen tijdens de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog en de gevolgen van de Japanse capitulatie. Gedurende de aflevering worden de structurele en incidentele oorzaken duidelijk, waardoor de luisteraar steeds beter begrijpt in welke ingewikkelde situatie Nederlands-Indië zich bevond.

Aflevering twee gaat over Siebe Lijftogt, een Nederlandse jongen die tijdens de Tweede Wereldoorlog de rechterhand van verzetsleider Marie Anne Tellegen was en samen met haar vol idealen naar Nederlands-Indië vertrok. Aangekomen op Bali troffen de Nederlanders overal tekens en symbolen van de onafhankelijkheid, iets wat ze niet verwacht hadden. De vraag die centraal staat is de vraag die ik mij ook vaak gesteld heb: als wij net zelf voor onze vrijheid hebben gestreden, hoe konden we dit dan een ander volk aandoen? Lijftogt koos er uiteindelijk voor om de Indonesiërs te steunen. In deze aflevering wordt ook uit de doeken gedaan wat er gebeurde in de hoofden van de KNIL-militairen en waarom zij zich tijdens de dekolonisatieoorlog steeds onmenselijker gedroegen tegenover de inwoners van Indonesië.

‘Als wij net zelf voor onze vrijheid hebben gestreden, hoe konden we dit dan een ander volk aandoen?’

In aflevering drie gaan we terug naar een vorstenhuis. De hoogopgeleide Anak Agung wist tijdens de strijd op Bali zijn positie continu te versterken. Hij koos aanvankelijk de kant van de Nederlanders. Een duidelijk voorbeeld van hoe de Nederlanders de lokale adel inzette om zichzelf buiten schot te houden. Als een echte overlever paste Anak Agung zich telkens aan. Hij anticipeerde op wie de macht had en kwam daarom op een gegeven moment lijnrecht tegenover Ngurah Rai en de revolutie te staan. Op het laatste moment, toen de strijd uitzichtloos werd voor de Nederlanders, koos hij voor Indonesië. In de aflevering wordt goed omgeschreven hoe de Nederlandse autoriteiten

podimo presenteert

Oorlog in het Paradijs: De strijd om Bali is te beluisteren via Podimo.

gebruikmaakten van de verdeel-en-heerstactiek en hoe zij omgingen met lokale vorsten. Daarnaast is het interessant dat Anak Agung en andere lokale vorsten keihard optraden tegen hun eigen bevolking.

In de laatste aflevering volgen we Don Sweebe, een getraumatiseerde KNIL-militair die tijdens de Tweede Wereldoorlog naar de Birma-spoorlijn werd gestuurd. Interessant is te horen hoe het verzet daar was georganiseerd; de parallellen met de latere guerrillaoorlog tussen de Verenigde Staten en Vietnam zijn duidelijk hoorbaar. Het interessante aan deze aflevering is dat naar voren komt wat de motivatie was van leden van het KNIL om toch te vechten tegen de revolutionairen tijdens de latere dekolonisatieoorlog. Van koloniale ideeën dat de Indonesiërs minderwaardig waren, naar wraak voor de bersiap waarin veel militairen familieleden waren verloren.

Deze podcast zorgt voor veel inzichten en spreekt tot de verbeelding door het rijke palet aan personen en perspectieven. Dit alles vormt een goede kapstok om lessen bij te ontwerpen en samen met de leerlingen een verdiepingsslag te maken aan de hand van verschillende historische personen die betrokken waren in de strijd om Bali.

Paul de Haan ●